

T A V5 STRATEGIE ZÍSKÁVÁNÍ ŽIVÝCH DÁRCŮ ČÁSTÍ TĚLA – Č R NÁVRH PRINCIPŮ

Text není přímo zaměřen na dárcovství orgánů

V České republice lze odlišit dva typy dárcovských programů: s přímou finanční kompenzací (plazma, gamety) a s nefinanční kompenzací (krev, kostní dřeň). Zatímco dárců krve a dárců kostní dřeně je nedostatek, oblast plazmy a asistované reprodukce má mnohonásobně větší počet dárců, než by bylo potřeba pro český zdravotní systém, „přebytky“ využívají pacienti patřící do jiných zdravotních systémů¹. Explicitní finanční pobídky mají jednoznačně zásadní pozitivní vliv na dlouhodobou ochotu lidí poskytnout či opakovaně poskytovat svou část těla. Česká legislativa připouští kompenzaci nákladů dárce v maximální stanovené výši (viz zákon „o specifických zdravotních službách“ č. 373/2011 Sb., § 32), EU legislativa připouští kompenzaci nákladů „při zachování finanční neutrality“². V současnosti projednáváný Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o standardech jakosti a bezpečnosti látek lidského původu určených k použití u člověka a o zrušení směrnic 2002/98/ES a 2004/23/ES³ do budoucna ponechává jako princip dobrovolné a bezplatné dárcovství, založené na altruismu a solidaritě.

Analytická část projektu popsala legislativní rámec kompenzací⁴ a ukázala nesoulad výše kompenzací vzhledem k náročnosti jednotlivých procedur⁵. Analýza reklam a náborových kampaní⁶ identifikovala především v kampaních zaměřených na dárce plazmy a gamet akcent na finanční kompenzaci, v extrémní podobě až ryzí komodifikaci, která může reprodukovat sociální nerovnosti. Reklamní sdělení spojují dárcovství se zdravým životním stylem a reprodukují mytologii úspěšného, racionálního a vzdělaného mládí. Případná rizika nebyla prezentována vůbec – jak zdravotní, tak psychosociální (u dárcovství gamet).

Spoluautoři výzkumné studie TA ČR TL05000144 ze ZSF JU České Budějovice, FSS MU Brno, FSS OU Ostrava, FN Plzeň, FN Motol, FN Ostrava, FTN Praha, Nemocnice České Budějovice, PF MU Brno zformulovali následující doporučení pro náborové kampaně zaměřené na živé dárce částí těla:

- **Zákaz uvádění výše finanční kompenzace či nefinančního „plnění“** (= dárky vyšší než symbolické hodnoty) **v textech reklam či náborových kampaní** a přísné tresty za ignorování zákazu (např. odebrání licence). Dle zákona č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy, § 2 (3): *Reklama nesmí být v rozporu s dobrými mravy, zejména nesmí obsahovat jakoukoliv diskriminaci z důvodů rasy, pohlaví nebo národnosti nebo napadat náboženské či národnostní cítění, ohrožovat obecně nepřijatelným způsobem mravnost, snižovat lidskou důstojnost, ... obsahovat prvky využívající motivu strachu.* Části lidského těla je třeba z etického hlediska chápat jako součást konceptu lidské důstojnosti. I pokud je dostatečně odůvodněná finanční kompenzace za dárcovství (viz výstup Kompenzace), nesmí být uvedena na reklamních materiálech ani na webech, nesmí být v náborových kampaních využívána jako pobídka k poskytnutí části těla. Kompenzace nákladů musí odpovídat náročnosti procedury. Dvojkolejný systém, kdy – z hlediska náročnosti – za tuž proceduru dostanu „rychlé prachy“ (plazma) nebo „odznak“ (krev), je naprosto demotivující, neudržitelný, je výsměchem do očí dosud altruistickým dárcům.
- **Viditelné společenské uznání dárců.** Potenciální dárce částí těla musí být v náborových kampaních/reklamách osloven jako ti, kteří společnosti přinášejí něco, co nelze jinak nahradit, a všichni ostatní jsou si toho vědomi.
- **Jasně vymezení systému využití darovaných částí těla.** V současné globalizované společnosti je oceňován a podporován spíše egocentrismus (což není totéž co egoismus), apel na altruismus a solidaritu v náborových kampaních proto ztrácí svou morální sílu a účinnost. Je nutné jim ji vrátit, větší naděje než v důrazu na altruismus vidíme v důrazu na solidaritu, ovšem je nutné obsah to-

hoto konceptu společensky oživit a aktualizovat. Solidarita je definována jako „dobrovolná společenská soudržnost mezi rovnými, ochota ke vzájemné pomoci a podpoře v rámci nějaké skupiny“.⁷ Kromě výjimečných případů (náročná biokompatibilita či humanitární krize) by tou skupinou měl být národní zdravotní systém⁸. Tato skutečnost by měla být obecně známá. Bez jasného vymezení skupiny není možné dát smysl konceptu vzájemnosti a není možné apelovat na solidaritu. Je nepřijatelné, abychom zásobovali EU krevní plazmou a neměli dostatek krve pro české pacienty, protože dárce krve přecházejí do systému plazmy.

- **Konkretizace situací nedostatku.** Vzájemnost znamená oboustrannost. Zdravý člověk – potenciální dárce části těla – ovšem aktuálně nemívá pocit, že pomoc bude někdy potřebovat on, je nutné mu situaci zpřítomnit. Za vhodný nástroj považujeme uvádění statistik typu „každý Čech dostane v průměru za svůj život čtyři krevní transfuze a dvanáct preparátů vyrobených z plazmy“⁹, slogany typu „dnes já tobě, zítra ty mně“. Za přijatelné považujeme obeznamenání veřejnosti s rizikovými situacemi nedostatku a považujeme to v tomto případě za slučitelné s principem „nevyvolávat strach“ v zákoně o reklamách. Ostravské zkušenosti ukazují, že v dobách plné těžby uhlí bylo krve dost, protože horníci si byli dobře vědomi rizika pracovních úrazů a věděli, že zítra se něco může stát jim.
- **Sociální tlak.** Zdravotní systém je ze zákona povinně solidární, je tedy společensky přijatelné vytvářet určitou míru tlaku i na darování částí těla. Tento tlak by ale měl být směřován na emancipovanější členy zdravotního systému, tedy na ty na vyšší socioekonomické úrovni.

Zdroje:

1. Přehled situace dárcovství částí těla v EU s důrazem na sousední země. Dostupné z: https://www.zsf.jcu.cz/images/ZSF/veda-a-vyzkum/projekty/situace_zahranici_2023_kveten_16_imprim/230806_situace_zahranici_2023_kveten_16_imprim.pdf
2. Council of Europe: Guide for the implementation of the principle of prohibition of financial gain with respect to the human body and its parts from living or deceased donors. March 2018. Dostupné z: <https://rm.coe.int/guide-financial--gain/16807bfc9a>
3. Evropská komise. NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY o standardech jakosti a bezpečnosti látek lidského původu určených k použití u člověka a o zrušení směrnic 2002/98/ES a 2004/23/ES. COM(2022) 338 final 2022/0216 (COD). Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0338&from=CS>
4. Kompenzace za dárcovství částí těla v ČR – analýza stavu (TA ČR výstup). Dostupné z: https://www.zsf.jcu.cz/images/ZSF/veda-a-vyzkum/projekty/VystupyTL05000144_darcovstviCastiTelaCR/kompenzaceDarcovstviCastiTela.pdf
5. Náročnost dárcovských procedur pro živé dárce částí těla (TA ČR výstup). Dostupné z: https://www.zsf.jcu.cz/images/ZSF/veda-a-vyzkum/projekty/VystupyTL05000144_darcovstviCastiTelaCR/DilciVystup1-NarocnostDarcovskychProcedur.pdf
6. Etický posudek na reklamy shánějící dárce částí těla (TA ČR výstup). Dostupné z: https://www.zsf.jcu.cz/images/ZSF/veda-a-vyzkum/projekty/zmen_eticky_posudek_imprim_11-09-2023.pdf
7. Petrussek, M., Maříková, H., Vodáková, A. (1996). Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1 627 s.
8. Psychosociální a etické principy pro legislativu ke krvi, tkáním a buňkám (TA ČR výstup). Dostupné z: https://www.zsf.jcu.cz/images/ZSF/veda-a-vyzkum/projekty/VystupyTL05000144_darcovstviCastiTelaCR/primcipy-pro-btc-legislativu-navrh-2023-duben4.pdf
9. Hrabica, P. (2023). Až na krev. Náhradu za tuto život zachraňující látku jsme zatím nenašli. Deník Metro. Dostupné z: https://www.metro.cz/spolecnost/az-na-krev-nahradu-za-tuto-zivot-zachranujici-latku-jsme-zatim-nenasli.A230402_161036_metro-spolecnost_mben